

Πάτρικ Λη Φέρμορ Ατέλειωτος δρόμος

Από τις Σιδηρές Πύλες του Δούναβη ως τον Άθω

Μετάφραση: Μυρσίνη Γκανά

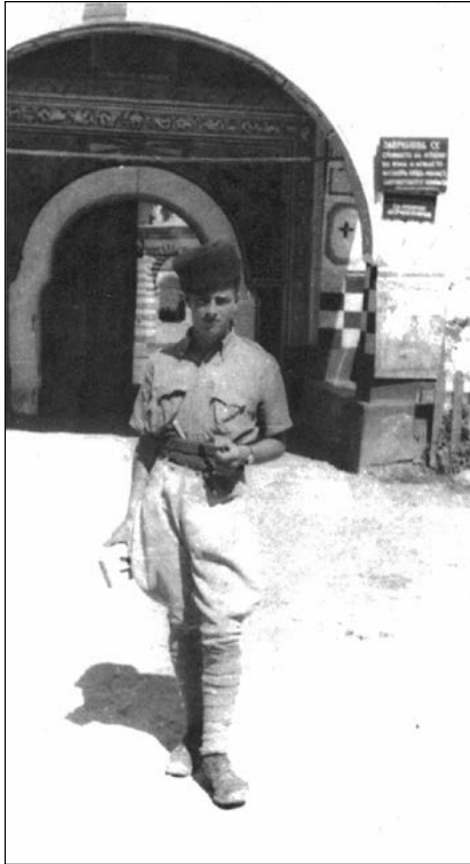
ΜΕΤΑΙΧΜΙΘ

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	13
1. Από τις Σιδηρές Πύλες	27
2. Αιωρούμενο γυάλινο κουτί	50
3. Πάνω από την οροσειρά του Αίμου	77
4. Στον Δούναβη	138
5. Η πεδιάδα της Βλαχίας	186
6. Βουκουρέστι	206
7. Στη Βάρνα	258
8. Χορεύοντας δίπλα στη Μαύρη Θάλασσα	289
9. Άγιον Όρος	337
Ευχαριστίες	429
Σημειώσεις της μεταφράστριας	430

Ο Πάτρικ Δη Φέρμωρ στο Μοναστήρι της Ρίλα,
Βουλγαρία, φθινόπωρο 1934.

«Εγώ πρέπει να παρουσίαζα ένα φρικτό θέαμα, με μακριά, μπερδεμένα, κολημένα από τη σκόνη μαλλιά, που είχαν γίνει σαν άχυρα από τον ήλιο, και πρόσωπο μαυρισμένο σαν ξύλο καρυδιάς. Τσαλακωμένα ρούχα, ένα σακίδιο και ένα συγγαγγείο μπαστούνι για το περπάτημα. Επίσης –κοκκινίζω από ντροπή τώρα που το γράφω, αλλά είμαι υποχρεωμένος, αν θέλω να είμαι ειλικρινής– μια πλεκτή ζώνη, βυσσινί με κίτρινο, που είχα αγοράσει στην Τρανσυλβανία, ένα μαχαίρι με ατσάλινη λαβή και ένα καφέ καλπάκι από το παζάρι της Μπερκοβίτσα».

Από τις Σιδηρές Πύλες

ΣΤΗΝ ΟΡΣΟΒΑ, ΝΑ ΤΟΣ ΠΑΛΙ Ο Δούναβης. Εδώ είχε πλάτος περίπου ενάμισι χιλιόμετρο, αλλά προς τα δυτικά αμέσως στροβιλιζόταν και κόχλαζε περνώντας μέσα από το στενό πέρασμα των βουνών στο Καζάν –το Καζάνι– που έχει πλάτος μόνο εκατόν πενήντα μέτρα. Από τότε που το είχα αφήσει πίσω μου, στη Βουδαπέστη, αυτό το αχόρταγο ποτάμι είχε καταβροχθίσει τον Σάβο, τον Δράβο, τον Τίσα, τον Μούρες και τον Μοράβα και έναν σωρό άλλους, λιγότερο γνωστούς παραπόταμους. Λίγο πιο κάτω από την Όρσοβα, στη μέση του ποταμού, το μικρό νησάκι της Άντα Κάλε χώριζε στα δύο το ρεύμα. Στολισμένη με λεύκες και μουριές, η γραμμή των ξύλινων σκεπών διακόπτονταν ξαφνικά από έναν χαμηλό τρούλο και έναν μιναρέ, ενώ στους δρόμους κυκλοφορούσαν παράξενες φιγούρες με τούρκικη ενδυμασία. Και αυτό επειδή το νησί παρέμενε κατοικημένο από Τούρκους – το μοναδικό κομματάκι στην κεντρική Ευρώπη, εκτός των σύγχρονων συνόρων της Τουρκίας, αυτής της μεγαλειώδους αυτοκρατορίας που σταμάτησε και οπισθοχώρησε στις πύλες της Βιέννης. Τα απότομα χαμηλά βουνά που σχημάτιζαν την απέναντι όχθη ήταν η Γιουγκοσλαβία.

Νωρίς το επόμενο πρωί βρήκα ένα γράμμα από τη Βουδαπέστη να με περιμένει στο ποστ ρεστάντ* –έγραφα επιστολές και έστελνα

---

* Ο Πάτρικ Λη Φέρμορ ήλπιζε να λάβει ένα γράμμα από την Ξένια Τσέρ-

κάθε τόσο πολλές μαζί, ρίχνοντάς τες σε γραμματοκιβώτια που έμοιαζαν εντελώς εγκατελειμμένα, από τη στιγμή που είχαμε πει αντί στον σιδηροδρομικό σταθμό της Ντέβα– και επιβιβάστηκα γεμάτος έξαψη στο ατμόπλοιο του Δούναβη. Ξεκινήσαμε κάτω από το πηγαινέλα των πετροχελιδονών. Ύστερα από λίγο τα βουνά ορθώνονταν απότομα δεξιά κι αριστερά, σχηματίζοντας γκρεμούς, και πλησίαζαν όλο και περισσότερο για να σχηματίσουν το φιδωτό φαράγγι των Σιδηρών Πυλών. Το ποτάμι ξαφνικά φούσκωνε και κόχλαζε σε ένδειξη διαμαρτυρίας. Η σειρήνα του πλοίου μας αντήχησε δυνατά στο εντυπωσιακό πέρασμα. Έπειτα από μερικά μίλια τα βουνά χαμήλωσαν και ο Δούναβης απλώθηκε βρίσκοντας το κανονικό του πλάτος. Στη ρουμάνικη όχθη, μετά τη μεγάλη πόλη Τούρνου Σεβερίν –ο Πύργος του Σεβήρου, όπου ο Αυτοκράτορας νίκησε τους Κουάντι και τους Μαρκομάνους–, φάνηκε η επίπεδη πεδιάδα της Ολτένια, με καλαμιές συχνά στις άκρες της, και βάλτους που έμοιαζαν βουτηγμένοι στο πένθος και στη μαλάρια, για να εξαφανιστεί σιγά σιγά στο βάθος του ορίζοντα. Τα σερβικά βουνά με το τρεμουλιαστό περίγραμμα κατά μήκος της δεξιάς όχθης ήταν η αρχή της μεγάλης οροσειράς του Αίμου. Το ποτάμι κυλούσε γύρω από τα απόκρημνα ακρωτήρια της Σερβίας σχηματίζοντας ανοιχτά πέταλα. Ξαφνικά, τα βουνά δεν ανήκαν πια στη Γιουγκοσλαβία και έγιναν βουλγάρικα. Πότε πότε περνούσαμε ανάμεσα από σχεδίες φτιαγμένες από τεράστιους κορμούς και προσπερνούσαμε σκοτεινές πομπές από φορτηγίδες που έφταναν το ενάμισι χιλιόμετρο. Στην Όρσοβα, τη στιγμή που σφράγισαν στο διαβατήριό μου την ημερομηνία 14 Αυγούστου, είχα συνειδητοποιήσει, νιώθοντας στην αρχή σοκ, και στη συνέχεια ευχαρίστηση, ότι είχα μείνει πάνω από τρεις μήνες στην Τρανσυλβανία. Και δικαίως, σκέφτηκα, ξαναδιαβάζοντας για δέκατη φορά το γράμμα που είχα λάβει εκείνο το πρωί.

νοβιτς («Ανγκέλα»), μια γυναίκα από την Ουγγαρία, τη σχέση του με την οποία περιγράφει τρυφερά στο *Ανάμεσα στα δάση και τα νερά*.

Οι συλλογισμοί αυτοί διακόπηκαν από τα τείχη και τους πύργους της παλιάς οχυρωματικής πόλης του Βιδινίου στη νότια όχθη. Φωνακλάδικα αγόρια είχαν μαζευτεί στην αποβάθρα, πουλώντας καρπούζια. Διάλεξα ένα, και μετά, απογοητευμένος, αναγκάστηκα να το δώσω πίσω, αφού στην τσέπη μου είχα μόνο δύο αγγλικά χαρτονομίσματα και μερικά ρουμάνικα λεί. Μια συνταξιδιώτισσα, μια ψηλή κοπέλα με ανοιχτόχρωμα ίσια μαλλιά, που κατάλαβα ξαφνικά πως ήταν Αγγλίδα, μου έδωσε μερικά από τα βουλγάρικα λέβα της, κι έτσι κόψαμε την πράσινη μπάλα σε φέτες κατακόκκινες σαν αίμα και διάστικτες από μαύρα σπόρια και τις μοιραστήκαμε.

Ήταν παράξενο, έπειτα από τόσους μήνες, να μιλάω αγγλικά με κάποιον, και ήμουν ενθουσιασμένος. Λεγόταν Ρέιτσελ Φλόιντ και αποδείχτηκε εξαιρετική σύντροφος στο ταξίδι. Πήγαινε στη Σόφια, για να μείνει με τη σύζυγο του βρετανού προξένου, παλιά της φίλη από το Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης. Διηγηθήκαμε ο ένας στον άλλο την ιστορία της ζωής μας ανάμεσα σε δροσερές, ματωμένες μπουκιές, και όταν πια, το απόγευμα, αποβιβαστήκαμε στο Λομ Παλάνκα, κανονίσαμε να επικοινωνήσω μαζί της όταν θα έφτανα στην πρωτεύουσα. Εκείνη πήρε το τρένο, κι εγώ ξεκίνησα την περιήγησή μου στην πρώτη μου βουλγαρική πόλη.

* * *

Σε ολόκληρη την κεντρική Ευρώπη, από τον χιονισμένο Ρήνο, διαμέσου της Βαυαρίας και της Αυστρίας, των αρχαίων βασιλείων της Βοημίας και της Ουγγαρίας, ακόμα και στις δασώδεις παρυφές του πριγκιπάτου της Τρανσυλβανίας, η αύρα της χαμένης Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και του βασιλείου του Καρλομάγνου και τα μυστήρια της δυτικής Χριστιανοσύνης πλανιόνταν στον αέρα. Η τουρκική επικυριαρχία στις ανατολικές επαρχίες είχε λήξει εδώ και καιρό και ελάχιστα ίχνη παρέμεναν. Εδώ όμως, στη νότια όχθη του Δούναβη, τα βουνά τα στοίχειωναν φαντάσματα μιας άλλης κυριαρχίας. Ο τουρκικός ζυγός είχε αποτιναχθεί τόσο πρόσφατα, που η Βουλγαρία έμοιαζε λιγότερο με την πλέον νοτιοανατολική

γωνιά της Ευρώπης παρά με το πλέον βορειοδυτικό σύνορο ενός κόσμου που απλωνόταν έως τα βουνά του Ταύρου, τις ερήμους της Αραβίας και τις ασιατικές στέπες. Ήταν η Ανατολή, και τα ίχνη των πρόσφατων αιώνων υπό την κυριαρχία των Οθωμανών Τούρκων αφθονούσαν όπου κι αν κοίταζες. Άφθονα ήταν επίσης τα τεκμήρια του άγριου Σλαβο-Βυζαντινού βασιλείου που είχαν καταποντίσει οι Τούρκοι. Τα ίχνη των διαφορετικών αυτών στοιχείων τα έβλεπε κανείς παντού: στους τρούλους και τους μιναρέδες και στον αψύ καπνό από τα κεμπάπ που ψήνονταν σε σουβλες, στα ξύλινα σπιτάκια με τις μυτερές σκεπές και στη βυζαντινή αρχιτεκτονική των εκκλησιών, στα μαύρα κυλινδρικά καπέλα, στα ριχτά ενδύματα, στα μακριά μαλλιά και στις γενειάδες των ιερέων, και στο κυριλλικό αλφάβητο στις πινακίδες των καταστημάτων που έδινε μια φευγαλέα αίσθηση Ρωσίας. Οι ίδιοι οι Βούλγαροι, κοντοί και γεροδεμένοι, με τραχιά χαρακτηριστικά και ρωμαλέοι, παρέπεμπαν σε ένα ακόμα πιο μακρινό παρελθόν, στους άγριους βιότοπους πέρα από τον Βόλγα από όπου είχαν μεταναστεύσει για να εγκατασταθούν εδώ, πριν από αιώνες, με τις αιμοβόρες ασιατικές ορδές. Άξεστοι και σκληροτράχηλοι, με δεμένα στα πόδια τους τα ίδια υποδήματα από πετσί αγελάδας όπως οι Ρουμάνοι, προχωρούσαν στα σκονισμένα καλντερίμια σαν αρκούδες. Ήταν ντυμένοι με χοντρά και τραχιά χειροποίητα υφάσματα, κάποιες φορές σε χρώμα σκούρο μπλε αλλά συνήθως καφετί της γης, διακοσμημένα εδώ κι εκεί με μαύρο κέντημα: φαρδιά παντελόνια, σταυρωτά γιλέκα, κοντό σακάκι και η μέση τυλιγμένη με χοντρό πορφυρό ύφασμα τριάντα πόντους πλάτος, στο οποίο έκρυσαν καμιά φορά μαχαίρια. Στο κεφάλι φορούσαν ένα επίπεδο σκουφί, σαν τους Κοζάκους, από καφέ ή μαύρο δέρμα προβάτου.

Στο εξωτερικό μαγειρείο με την πέργκολα στη μικρή πλατεία όπου κάθισα και έφαγα ένα ωραίο, πολύ λιπαρό μαγειρευτό αρνί με πατάτες, ντομάτες, πιπεριές, κολοκυθάκια και μπάμιες, που το σέρβιραν με την κουτάλα μέσα από τεράστιες μπρούντζινες κατσαρόλες, παρατήρησα ότι κάνα δυο νεαροί στο διπλανό τραπέ-

ζι είχαν αφήσει το νύχι στο μικρό δάχτυλο του αριστερού χεριού να μακρύνει, έμβλημα της απελευθέρωσής τους από τις αγροτικές εργασίες, και μακρύ σχεδόν όσο και των Μανδαρινών. Τρεις ηλικιωμένοι με λευκά μουστάκια και μαλακά δερμάτινα παπούτσια ρουφούσαν σιωπηλά καπνό από τα κεχριμπαρένια στόμια των ναργιλέδων τους, παίζοντας νωχελικά με χάντρες από κεχριμπάρι περασμένες σε σκοινί, αφήνοντας τις χάντρες να πέφτουν η μια πάνω στην άλλη με έναν νανουριστικό θόρυβο, σαν να διέτρεχαν έτσι τους στοχασμούς τους. Μια παρέα στρατιωτικών, με λευκά χιτώνια που κούμπωναν στο πλάι, κάτω από το αριστερό αυτί σύμφωνα με το ρώσικο στυλ, με άκαμπτες χρυσές επωμίδες, μαύρα ρώσικα πηλήκια με κόκκινη κορδέλα και μαλακές μπότες με σπιρούνια, κάθονταν καπνίζοντας και κουβεντιάζοντας, ή περιδιάβαζαν κάτω από τα δέντρα με τη λαβή των σπαθιών τους σφηνωμένη στο εσωτερικό του λυγισμένου αγκώνα τους. Πουθενά γυναίκες. Σκυλιά μάλωναν πάνω από ένα κόκαλο προβάτου. Γδαρμένα κεφάλια προβάτων τοποθετημένα στη σειρά κοιτούσαν αξιοθρήνητα από το ράφι έξω απ' το χασάπικο, συκώτια, πνευμόνια και αποκεφαλισμένα σφάγια έσταζαν, και εντόσθια κρέμονταν από γάντζους σαν μακάβριες γιρλάντες. Το ραδιόφωνο έπαιζε ξεσηκωτικά εμβατήρια που διακόπτονταν από τον αλλόκοτο θρήνο των τραγουδιών στην ανατολίτικη κλίμακα μινόρε. Στον αέρα πλανιόταν η μυρωδιά του γιασεμιού. Κουνούπια ζουζούνιζαν και εφορμούσαν.

Ήταν μια σημαντική στιγμή. Συνειδητοποίησα ότι τα πάντα είχαν αλλάξει.

* * *

Ο δρόμος πήγαινε προς τα νότια ανάμεσα στους λόφους και στις πεδιάδες του Δούναβη που στολίζονταν από τους θυσάνους των δασών. Εδώ κι εκεί απλωνόταν το θολό πράσινο κάποιου έλους και λεύκες διακοσμούσαν τούφες τούφες τον δρόμο. Ας δρασκελίσουμε αυτή την παραποτάμια περιοχή με τις μαγικές μπότες του γίγαντα του παραμυθιού, για να φτάσουμε ψηλά στην οροσειρά του

Αίμου. Αυτή η τεράστια έκταση –η Στάρα Πλάνινα, όπως λέγεται στα βουλγάρικα, το Παλιό Βουνό– σκαρφαλώνει και περιελίσσεται και χοροπηδάει μέσα από τη βόρεια Βουλγαρία από τη Σερβία ως τη Μαύρη Θάλασσα, ένα τεράστιο λιονταρόχρωμο φράγμα από αγέρωχες, στρογγυλεμένες πτυχώσεις, που σπάνια διακόπτονται από κάποια μυτερή κορυφή ή κάποια χαράδρα: ανοιχτές, ευάερες εκτάσεις και στρογγυλεμένα φουσκώματα που ανεβαίνουν όλο και ψηλότερα σε τεράστιες πεδιάδες και κοιλώματα σαν λεκάνες, όπου θα μπορούσε κανείς να δει τον λευκό δρόμο να ξεδιπλώνεται μπροστά για μίλια ολόκληρα και να στριφογυρίζει ανάμεσα σε λόχμες και λοφίσκους και πέρα από τα σκορπισμένα κοπάδια μέχρι να εξαφανιστεί πάνω από την τελευταία πρασινωπή πλαγιά. Πού και πού συναντούσα και ακολουθούσα μακριά караβάνια με γαϊδούρια και μουλάρια –τη θέση τους την έπαιρναν καμήλες στα νοτιοανατολικά, προς το Χάσκοβο– και κάρα το ένα πίσω απ’ τ’ άλλο. Τα πιο ελαφρά τα έσερναν άλογα –σκληροτράχηλα μικρόσωμα ζώα και άχαρα, κοκαλιάρικα ηλικιωμένα άλογα– και τα πιο βαριά, φορτωμένα με ξυλεία, τα έσερναν μαύρα βουβάλια που προχωρούσαν σκυφτά, παραπατώντας κάτω από το βάρος των ζυγών, με τα μάτια τους να στριφογυρίζουν και τα τσαλακωμένα σαν μουστάκια κέρατά τους να χτυπάνε με αυτά των διπλανών τους. Τα ξύλινα σαμάρια των αλόγων, πάνω στα οποία οι αναβάτες κάθονταν στο πλάι, με τα πόδια να κρέμονται, έμοιαζαν τόσο δύσχηρηστα όσο τα περίτεχνα κουβούκλια στις σέλες των ελεφάντων. Το κυριότερο εμπόρευμα ήταν τα καρπούζια, καθώς και τεράστια καλάθια γεμάτα ντομάτες και αγγούρια και όλα τα κηπευτικά για τα οποία είναι ξακουστοί οι Βούλγαροι σε όλα τα Βαλκάνια. Κάθε χωριό περιτριγυριζόταν από αναβαθμίδες με καλλιέργειες λαχανικών και κάθε σταγόνα νερού περνούσε μέσα από μικρής κλίμακας υδαταγωγούς φτιαγμένους από κούφιους κορμούς δέντρων και πότιζε τη γη. «Από πού ήμουν;» ρωτούσαν οι άντρες με τα γούνινα καπέλα και τα ροζιασμένα χέρια. «Οτ *kadè?* Οτ *Europa? Da, da*», από την Ευρώπη. «*Nemski?*» Όχι, όχι Γερμανός: «*Anglitchanin*». Πολλοί έμοια-

ζαν να έχουν μια πολύ αφηρημένη ιδέα σχετικά με το πού βρισκόταν η Αγγλία. Και τι ήμουν; Ένας *voinik*, στρατιώτης; Ή μήπως φοιτητής; Ίσως *spion*; Έπαιρνα την εκδίκησή μου γι' αυτές τις ερωτήσεις μαζεύοντας, σε αντάλλαγμα, με τη βοήθεια ερωτηματικών χειρονομιών, ένα βασικό λεξιλόγιο: ψωμί, *chlab*. Νερό, *voda*. Κρασί, *vino*. Άλογο, *kon*. Γάτα, *kotka*. Σκύλος, *kuche*. Κατοικίσιο τυρί, *siriné*. Αγγουράκι, *krastavitza*. Εκκλησία, *tzerkva*. Με αυτές τις δοσοληψίες καλύπταμε πολλά μίλια.

Κοιμήθηκα έξω, κοντά σε έναν αχυρώνα την πρώτη βραδιά, και τις δύο επόμενες στις κωμοπόλεις Φέρντιναντ και Μπερκοβίτσα: δυο νύχτες που με βασάνιζαν τα έντομα. Όταν έφτασε πια η τέταρτη νύχτα, είχαμε ανέβει στην τελευταία και ψηλότερη λεκάνη απορροής, και κάτω από ένα πλατάνι που σκίαζε μια παλιά τουρκική πηγή συναντήσαμε ένα караβάνι που πήγαινε στη Σόφια. Το νερό ξεπηδούσε και έτρεχε στη γούρνα μέσα από μαρμάρινες πλάκες σκαλισμένες με τους φθαρμένους, καλλιγραφικούς στροβίλους των αραβικών γραμμάτων που κανείς δεν μπορούσε πλέον να διαβάσει. Μνημόνευε, έλεγαν, κάποιον πασά που είχε από καιρό πεθάνει. Κοντά στις φωτιές ήρθε και μια ομάδα βοσκών, και καθώς ένα κυκλικό ξύλινο φλασκί με κρασί πήγαινε από το ένα χέρι στο άλλο, κάποιος από αυτούς τους χοντροκομμένους ανθρώπους άρχισε να παίζει έναν ξύλινο αυλό σχεδόν ένα μέτρο μακρύ –καβάλ– και κάποιος άλλος έναν άσκαυλο –γκάιντα. Αυτό το όργανο ήταν μια φουσκωμένη προβιά με ξύλινο στόμιο, ενώ ο αυλός στον οποίο παίζεται η μελωδία ήταν φτιαγμένος από κέρατο αγελάδας τυλιγμένο σε δέρμα, που το είχαν τρυπήσει με πυρωμένο σουβλί. Το αγαπημένο τους τραγούδι μιλούσε για τον Χατζή Ντιμίταρ απ' το Σλίβερ, έναν αντάρτη αρχηγό που πολέμησε ενάντια στους Τούρκους στα φαράγγια του περάσματος της Σίπκα. Οι άνθρωποι αυτοί που κάθονταν ανακούρκουδα φορώντας υποδήματα με ανασηκωμένες μύτες, τα πενήντα σκουφιά από δέρμα προβάτου, τα φαριδιά, φωτισμένα από τη φωτιά πρόσωπα, τα υφασμάτινα ζωνάρια, τα ανήσυχα ζώα, ο σποραδικός ήχος από το κουδούνι κάποιου

πρόβατου ή κατσικιού και η αγνή λάμψη μιας πληθώρας αστεριών, έφερναν στο νου περιοχές πολύ πιο ανατολικές από την Ευρώπη, λες και προορισμός μας ήταν η Σαμαρκάνδη, το Χορασάν, η Τασκένδη ή το Καρακορούμ.

* * *

Έφτασα στη Σόφια την επόμενη μέρα και διέσχισα έναν κόσμο τσιγγάνικων παραπηγμάτων φτιαγμένων από παλιά σανίδια και βαρέλια πετρελαίου καρφωμένα μαζί, και στη συνέχεια μια αγορά με τεράστιες μπρούντζινες ζυγαριές όπου έμοιαζε να έχει συγκεντρωθεί όλο το ζωικό κεφάλαιο της δυτικής Βουλγαρίας μέσα σε μια φοβερή βαβούρα από χλιμιντρίσματα και βελάσματα. Πέρασα από τον τρούλο, τους πολλούς μεταλλικούς θόλους και τον πανύψηλο μιναρέ ενός ωραίου τζαμιού, και έφτασα στην καρδιά της πόλης κάτω από ένα δίκτυο γραμμών του τραμ.

Η σκέψη της μόνιμης διαμονής εδώ μπορεί να προκαλούσε έναν αναστεναγμό απελπισίας, αλλά η όψη και η ατμόσφαιρα της μικρής πρωτεύουσας είναι μάλλον γοητευτική. Εδώ βασιλεύει το ελαφρό, δροσερό κλίμα μιας πόλης που βρίσκεται σε υψίπεδο, και πάνω απ' όλα δεσπόζει η λαμπερή πυραμίδα του βουνού Βίτοσα, που αντανακλά το φως από όλες τις πλευρές του, ένα θέαμα τόσο ευγενές και αναπόδραστο όσο το Φουτζιγιάμα. Και στη συνέχεια το παλάτι του τσάρου Μπόρις* με τον ασυγκράτητο λέοντα της Βουλγαρίας να ανεμίζει στον ιστό, και έπειτα η Σόμπρανιε, η έδρα του Κοινοβουλίου, και ένα τεράστιο κρατικό θέατρο, κήποι, δέντρα, και ένα μικρό πλήθος από αγάλματα βουλγάρων ηρώων. Και μετά, σαν για να επιβλέπει τη φαρδιά και δενδροφυτεμένη λεωφόρο του Μπουλεβάρ Τσαρ Οσφομποντίτελ, τον άξονα της πόλης, βρίσκεται πάνω στο άλογο η μορφή του αυτοκράτορα Αλεξάνδρου Β^{***} της Ρωσίας, του ίδιου του Τσάρου Ελευθερωτή. Και πέρα από

* Μπόρις Γ', τσάρος της Βουλγαρίας (1894-1943).

** Ο τσάρος Αλέξανδρος Β' της Ρωσίας, η εκστρατεία του οποίου εναντίον

το άγαλμα, ο χρυσός τρούλος και οι βαμμένες κολόνες του καθεδρικού του Αλέξανδρου Νιέφσκι. Κατά μήκος αυτού του δρόμου, αναστημένοι από τον μεσημεριανό τους ύπνο χάρη στη δροσιά του απογεύματος, όλοι οι κάτοικοι της πόλης περπατούσαν αργά, μέρος αυτού του τελετουργικού κύματος που φουσκώνει και υποχωρεί κάθε σούρουπο σε κάθε ευρωπαϊκή πόλη ανατολικά της Βουδαπέστης και νότια του Μπισκάι. Στα καφενεία, πάνω από άπειρα φλιτζανάκια τούρκικου καφέ, η διανόηση έπαιζε τις κεχριμπαρένιες χάντρες της και συζητούσε το κύριο άρθρο της εφημερίδας *Utra*. Πέρα από αυτούς, ο δρόμος φεύγει ευθεία σαν σφαίρα σε ένα λεόντειο οροπέδιο, διάστικτο με τα χωριουδάκια των Σόπι, που λέγεται πως είναι απόγονοι των Πέτσενεγκ, αυτών των τρομακτικών βαρβαρικών ορδών που έρχονταν πέρα από τα Ουράλια και έσφαζαν και λεηλατούσαν επί αιώνες κατά μήκος των συνόρων της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας για να καταλήξουν τελικά εδώ να ξεκουραστούν και να νοικοκυρευτούν.

Χάρη στη Ρέιτσελ Φλόιντ, τη συμπατριώτισσα με την οποία είχα μοιραστεί το καρπούζι στο καράβι του Δούναβη, με έσωσαν την επόμενη μέρα από το καταγώγιο στο οποίο είχα εγκατασταθεί κοντά στην αγορά ο βρετανός πρόξενος και η σύζυγός του, ο Μπόιντ και η Τζούντιθ Τόλιντον, που με φιλοξένησαν, δείχνοντας μεγάλη φιλανθρωπία. Εκείνες ήταν μέρες χαράς και πολυτέλειας. Μου φαινόταν παράξενο να βρίσκομαι και πάλι μεταξύ Άγγλων και να μιλάω αγγλικά, όσο παράξενο και το να βρίσκομαι μεταξύ ξένων έπειτα από παρατεταμένη διαμονή στην Αγγλία, και εξίσου ενδιαφέρον. Πόσο ευχάριστο μου ήταν να μαθαίνω ένα σωρό πράγματα για τη Βουλγαρία από τον ευγενικό και ικανότατο οικοδεσπότη μου –απόφοιτο του σχολείου του Ράγκμπι– και να σηκώνομαι από το πρωινό μου γεύμα, με ένα φλιτζάνι τσάι Earl Grey στο χέρι, και να κοιτάζω από το παράθυρο τη Βασιλική Φρουρά να βηματίζει κατά

της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας απελευθέρωσε τη Βουλγαρία το 1877-1878.

μήκος του Μπουλεβάρ Τσαρ Οσφομποντίτελ. Τα απεριόριστα μπάνια, τα καθαρά σεντόνια, ο μεγαλόσωμος ρώσος μπάτλερ, η βεράντα, τα βιβλία, η θέα σε όλη την πόλη έως τα πανύψηλα πλευρά του όρους Βίτοσα, όλα έμοιαζαν θαυμάσια. Και πάνω απ' όλα η *Εγκυκλοπαίδεια Μπριτάνικα*. Μόλις την είδα, την άρπαξα σαν πάνθηρας που ορμάει στη λεία του. Πόσο θαυμαστά φαίνονται αυτά σε κάποιον που έχει ζήσει για καιρό μια πρωτόγονη ζωή! Το Διεθνές Συνέδριο Βυζαντινών Σπουδών συνεδρίαζε στη Σόφια εκείνο το φθινόπωρο. Ήταν μια απόλαυση να ακούει κανείς τις συζητήσεις του πολυμαθέστατου και ιδιότροπου καθηγητή Ουίτμορ,* αυτό το καθαρό απόσταγμα της Βοστώνης του Χένρυ Τζέιμς σε συνδυασμό με τα ψηφιδωτά της Αγίας Σοφίας. Εκεί βρίσκονταν, επίσης, ευγενείς με καστόρινα παπούτσια, αψεγάδιαστα και εκλεπτυσμένα ντυμένοι με λευκά κοστούμια για τροπικό κλίμα και καθωσπρέπει παναμάδες στο κεφάλι, ο Ρότζερ Χινκς** και ο Στίβεν Ράνσιμαν*** – τόσο ευγενικός, με τις επιφυλάξεις του και τις διασκεδαστικές τοπικές προκαταλήψεις του ο ένας, με έναν τόσο ευχάριστο αέρα αιλουροειδούς ο άλλος. Τα περισσότερα από τα βιβλία τους δεν είχαν ακόμη γραφτεί, εκτός, θαρρώ, από το *Πρώτο Βουλγαρικό Κράτος* του Ράνσιμαν. Θα συναντιόμασταν συχνά πολλά χρόνια αργότερα. Είναι παράξενο με πόση ακρίβεια εγγράφονται στη μνήμη οι πρώτες εντυπώσεις. Οι λεπτομέρειες ενός πολύ μεταγενέστερου, παράξενου απογεύματος σε ένα καφενείο ωστόσο, βρίσκονται στη μνήμη μου σαν μέσα σε θαμπό καθρέφτη.

* * *

* Καθηγητής Τόμας Ουίτμορ (1871-1950), αμερικανός αρχαιολόγος και βυζαντινολόγος, που είχε ξεκινήσει εκείνη την περίοδο το σημαντικό έργο της αποκάλυψης των μωσαϊκών στην εκκλησία της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη.

** Ρότζερ Χινκς (1903-1963), ιστορικός τέχνης, γνωστός για τη συμμετοχή του, αργότερα, στον ατυχή καθαρισμό των Ελγινείων.

*** Στίβεν Ράνσιμαν (1903-2000), ο διάσημος ιστορικός του Βυζαντίου και των Σταυροφοριών.

Ο σερ Πάτρικ Λη Φέρμορ, «κυρ Μιχάλης» για τους Μανιάτες φίλους του, θεωρείται ο μεγαλύτερος ταξιδιωτικός συγγραφέας της εποχής μας και μια θρυλική φυσιογνωμία που συνέδεσε τη ζωή του με την Ελλάδα. Οι περιπλανήσεις του ξεκινούν από την ηλικία των 18 ετών, το 1933, όταν αντί να ακολουθήσει τη στρατιωτική σταδιοδρομία για την οποία τον προόριζαν, πέρασε τη Μάχη και ξεκίνησε να διασχίσει την Ευρώπη με τα πόδια, με προορισμό την Κωνσταντινούπολη. Υποκινημένος από την ασίγηστη περιέργειά του για τον κόσμο, πραγματοποίησε αυτό το μυθικό κατόρθωμα, περνώντας από διάφορες δοκιμασίες. Τις εμπειρίες του από το ταξίδι αυτό καταγράφει σε μια τριλογία που χρειάστηκε μια ζωή για να γραφτεί. Ο πρώτος τόμος *Η εποχή της δωρεάς* περιγράφει το ταξίδι από την Ολλανδία μέχρι την ουγγρική μεθόριο· ο δεύτερος τόμος *Ανάμεσα στα δάση και τα νερά* το ταξίδι από τη Βουδαπέστη ως τις Σιδηρές Πύλες του Δούναβη και ο ανά χειράς τόμος είναι ο τρίτος, αυτός που ολοκληρώνει το οδοιπορικό του και κυκλοφόρησε μετά τον θάνατο του Πάτρικ Λη Φέρμορ, σε επιμέλεια των Κόλιν Θέμπρον και Άρτεμις Κούπερ.

Ο *Ατέλειωτος δρόμος* επιβεβαιώνει ότι ο Φέρμορ ήταν ο μεγαλύτερος ταξιδιωτικός συγγραφέας της γενιάς του και τοποθετεί την ολοκληρωμένη πλέον τριλογία του στα αριστουργήματα του είδους. Πρόκειται πραγματικά για ένα από τα σημαντικότερα έργα της αγγλόφωνης μεταπολεμικής ταξιδιωτικής λογοτεχνίας.

William Dalrymple, *Guardian*

ISBN: 978-618-03-2495-2

9 786180 324952

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ.: 82495